

(többek között a Balatonra is), hogy megfigyelje kollégáit és a nyaralókat. A sajátos életmódokat tekintve adódik a kérdés, hogy milyen lehetett egy ilyen ügynök hétköznapi élete, életformája, és milyen motivációk mentén zajlott az ilyenfajta élet szervezése.

Az élettörténetek, személyes emlékezet kutatása mindig is kiemelt kutatási területnek számított a szocialista korszak emlékezetét tekintve. Marie Černá (Cseh Tudományos Akadémia) a szovjet hadsereg csehszlovákiai jelenlétének emlékezetét vizsgálta, azt a sokszínű és komplex emlékezeti mezőt, amelyben megtalálhatók a szovjet hadsereget mint kizsákmányoló, agresszív barbárokat bemutató, vagy a gazdasági és kulturális cserekapcsolatokat felvázoló, vagy a nyugodt, gyümölcsöző egymás mellett élést leíró képek, narratívák. Hogyan alakulnak ki ezek a narratívák, milyen csoportok tematizálják az emlékezést, és milyen (elsősorban politikai) célokra lehet felhasználni ezeket a különböző narratívákat? Novák Zoltán (a Román Tudományos Akadémia marosvásárhelyi Gheorghe Sincai Intézete) Pálfi Géza katolikus egyetemi professzor életútját a mindennapok története felől értelmezve és áttekintve azt ismertette, hogy milyen kapcsolat lehetett a román állam és egyház között. Az előadás a kollaboráció fogalmának egy új dimenzióját nyitotta meg: minden olyan nyilvános vagy titkos tevékenységet együttműködésként értelmeztek, amelyek hozzájárultak ahhoz, hogy a párt vagy az állam elérje célját. Stefano Bottoni (MTA BTK Történettudományi Intézet) a konferencia utolsó előadójaként Mikó Imre, a romániai jogász, író életpályájának bizonyos aspektusait ismertette abból a perspektívából, hogy Mikó hogyan jelentett és hogyan figyelték meg őt, vagyis miként volt egyszerre túlélője és kollaboránsa a rendszernek.

A konferencián elhangzott előadások angol nyelvű tanulmánykötetben is meg fognak jelenni egy neves angolszász kiadónál, amely több szempontból is fontos lépés. Egyrészt az ilyen típusú, összehasonlító jellegű kutatási eredmények mindig termékeny táptalajnak számítanak további kutatási perspektíváknak. Másrészt az országoként különböző gyakorlatok, viszonyok és emlékezeti stratégiák elemzése és ismertetése fontos inspirációval szolgálhat, és nemzetközi együttműködésekre, jó gyakorlatok átvételére sarkalhat.

Berta János

JEMNITZ JÁNOS
(1930–2014)

1974-ben, amikor a történelemtudomány doktora akadémiai fokozat elnyeréséért készített terjedelmes értekezését védte, egyik opponense, Hajdu Tibor úgy jellemezte, hogy olyan szerző munkáját kell elbírálnia, aki egész intézetet helyettesít. Ezzel arra utalt, hogy a keleti blokk országainak egy részében a nemzetközi munkásmozgalom történetének kutatásával, feldolgozásával és ismertetésével önálló intézetek, folyóiratok foglalkoztak. Ha megállapítása némileg túlzott is, nem vitatható, hogy Jemnitz mindenki másnál átfogóbban kutat-

ta ezt a manapság sokak által lenézett tudományágot, a jelenség születésétől fogva szinte a mindenkori aktualitásig. A közel két évszázadon átívelő vizsgálódás mellett szemléletének fontos sajátossága volt, hogy egyaránt irányult a Marx előtti, a marxi ihletettségű, a marxizmussal egyidejű, vele vetélkedő, valamint a marxizmusra hivatkozó, uralomra jutott politikai formációkból ilyen vagy olyan irányban kiágazó, velük többnyire harcban álló munkásszerveződésekre és mozgalmakra.

A baloldalról induló történészeknek ahhoz a nemzedékéhez tartozott, amelyet családi és történeti tapasztalatok általi meghatározottsága is ebbe az irányba terelt. Apja Jemnitz Sándor (1890–1963) a szociáldemokrata napilap, a Népszava zenekritikusa volt. Fia szinte gyermekkorától kötődött a szociáldemokrata ifjúsági mozgalomhoz, majd a párthoz. A budapesti Vörösmarty Mihály Gimnáziumban érettségizett, majd 1953-ban az Eötvös Loránd Tudományegyetemen szerzett történelemtanári diplomát. Abban az évben kötött házasságot Tomor Rozáliával; két leánygyermekük született. Egy tanéven át középiskolában tanított, majd a Munkásmozgalmi Intézet múzeumi osztályán dolgozott, a gyűjtemény nemzetközi munkásmozgalmi anyagának gondozásában vett részt, kiállítások rendezésében működött közre. Széles körű (kiváló angol, jól használható francia, német és orosz) nyelvismerete révén jól tájékozódott az akkor hozzáférhető irodalomban.

1962-ben védte meg egyetemi doktori értekezését, „Az 1926. évi angliai általános sztrájk előzményei” témakörében. Kutatásainak súlypontja mindinkább a II. Internacionálé működésének első két évtizedére, és a világháború éveire összpontosult. 1964-ben magas pontszámmal értékelték „A háború veszélye és a II. Internacionálé. 1911–1914” című kandidátusi értekezését, amely 1966-ban az Akadémiai Kiadónál testes könyv formájában is megjelent.

Nagy szorgalmú kutató volt, egy korszakban, amikor a szakembernek nem állt még rendelkezésére olyan olcsó, korszerű technika, amely megkönnyíthette volna az anyaggyűjtést. Anyagilag sem volt abban a helyzetben, hogy — amire egyre nagyobb szüksége volt — oldalak ezreit másoltathatta volna. Kis cédulákra hangyszorgalommal jegyezgette a levéltári szövegeket, itthon, és a számára hozzáférhető szovjet kutatóutakon. A szovjet tudományos akadémia moszkvai Egyetemes Történeti Intézetében (IVI) találkozott olyan vezető történészekkel, mint az élvonalbeli diplomatából szakemberré lett Ivan Majszkij, valamint a színvonalas francia és spanyol történeti évkönyvek szerkesztőivel, akik hamarosan számot tartottak írásaira. A legszorosabb kapcsolatba a hivatalos kánonnal hadilábon álló tudósokkal került. Ilyen volt mindenekelőtt Vlagyimir Turok, akinek 2008-ban bensőséges megemlékezést szentelt. Kutatott a hatalmas nyugati munkásmozgalmi sajtóanyag birtokában lévő Marxizmus-Leninizmus Intézetben is. Ez szigorúan könyvtári és sajtótári munka volt, a levéltári anyagokhoz való hozzájutás akkor ott lehetetlen volt.

Egyre szaporodtak új kutatási eredményeken alapuló publikációi magyarul és idegen nyelveken. Megjelentek írásai a Történelmi Szemle, a Századok, a Magyar Filozófiai Szemle, az egyetemi történeti Akták hasábjain, a magyar történetírás eredményeit nyugaton bemutató New Hungarian Quarterly és a Nou-

velle *Revue Historique* füzeteiben. A londoni *Studies of Labour History*-ban a brit Keir Hardie és az osztrák Victor Adler levelezéséről adott áttekintést, a párizsi szindikalista *Mouvement Social*-ban a francia szindikalisták magyarországi kapcsolatairól értekezett. Közben Horn Emillel elkészítették és a Magyar Munkásmozgalmi Múzeum évkönyvében három részben közzétették az I., majd a II. Internacionálé ikonográfiáját. Bekapcsolódott abba a nagy munkába, amelyet Jean Maitron kezdett meg, aki országonkénti bontásban nagy köteteket készített a munkásmozgalom jelentős személyiségeinek életpályájáról. A francia kötetben Maitronnal együtt írta meg a terjedelmes Frankel Leó cikksztót. Közel álltak ahhoz, hogy a francia, az angol, az osztrák és a német kötet után a magyar kötet is elkészüljön, ám ez a munka 70%-os készültségi fokon félbeszakadt. Erényi Tiborral az I. Internacionálét tárgyaló nagy kötetben publikált tanulmányt a híres nemzetközi munkásszövetség magyar vonatkozásairól.

Nemzetközi elismertsége révén nyugatra szóló ösztöndíjakat is szerzett, eljutott Párizsba, Bécsbe, Amszterdamba, Londonba, ahol már levéltári forrásokhoz is bőségesen hozzáfért.

Nagy munkát végzett a jelentős mozgalmi vezetők eredeti szövegeinek közzétételében. 1966-ban a Gondolat Kiadónál Wilhelm Weitling, 1968-ban Auguste Blanqui szövegeit publikálta, magvas bevezetővel. Az Akadémiai Kiadó Életek és korok sorozatában 1970-ben a brit Tom Man és a francia Jean Jaurès életrajzi kötetét jelentette meg.

Új utakat nyitott számára megismerkedése a romániai magyar Haupt Györggyel (Georges Haupt), aki a II. Internacionálé és vezető politikusai/gondolkodói kelet-európai kapcsolatait kutatta, és 1958-ban a mind fenyegetőbb nyomás elől egy turistaút alkalmával menedékjogot kért és kapott Franciaországban. Haupt hozta össze az amszterdami Nemzetközi Társadalomtörténeti Intézet (IISG) vezető kutatójával, Leo van Rossummal, aki tulajdon lakásában szállásolta el. Ők ketten bőven ellátták itthon elérhetetlen forrásokkal és irodalommal, majd együtt hozzáláttak Karl Kautsky, a II. Internacionálé nagy tekintélyű teoretikusa kelet-európai kapcsolatainak dokumentálásához, ami 1967-ben Párizsban öltött kötetformát.

Tudományos pályájának fontos mozzanata volt bekapcsolódása a Munkásmozgalom-történészek Nemzetközi Konferenciája (ITH) című, ausztriai központú, évenkénti rendszerességgel Linzben, a Munkáskamara székházában ülésező, ma is működő nemzetközi szimpózium-sorozatba. Ezt az osztrák történészek egy csoportja, az idős Rudolf Neck, valamint Herbert Steiner és Karl Stadler kezdeményezte, Bruno Kreisky kancellár lelkes támogatásával, aki nemcsak megjelent az üléseken, de elemző előadásokat is tartott. Ez az egyetlen olyan történész-fórum volt, ahol a bipolaritás viszonyai között különböző irányzatokat képviselő nyugati és keleti szakemberek közösen vitattak meg kiválasztott munkásmozgalom-történeti problémaköröket. Jemnitz hamarosan a konferenciák elmaradhatatlan előadója, a viták állandó (töbnyire heves) résztvevője volt. Emlékezetes az V. linzi konferencián tartott előadása (*The International Workers Movement after the break out of the I World War*). Margreet Schevel, holland történész, Rossum özvegye így emlékszik rá a gvász mostani napjaiban linzi felszólalásai kapcsán: „Nem-

csak pálinkát és magyar szalámit hozott magával, de új társadalomtörténeti meg-látásokat is, mindig megtoldva saját véleményével. Csak néhány megjegyzést ten-nék, és egy-két kérdést tennék föl, mondta, és érdemes volt figyelni rá. Most is föl tudom idézni erőteljes hangját.”

Közben írta, majd akadémiai doktori értekezésé-ként benyújtotta az első vi-lágháború éveiről szóló nagymonográfiáját, amely páratlanul széles képet nyúj-tott a háborús évek nemzetközi munkásmozgalmáról, ennek valamennyi áram-latáról és fontosabb személyiségéről, mind a háborús kormányokat támogató, mind ezt a béke helyreállítása reményével ellenző, mind pedig a háború keltet-te átfogó válságot a munkásság távolabbi nagy céljainak szolgálatába állítani kívánó irányzatairól. Különösen fontos, hogy konkrét ismereteket közölt a kor nagyszámú szocialista-szociáldemokrata sajtótermékéről, időben és térben egy-aránt. Ez az értekezés, amely 1975-ben kötet formájában is megjelent (A nem-zetközi munkásmozgalom az első világháború éveiben 1914–1917), ma is refe-rencia-munka, amelynek ütőerejét napjainkig is kevesen közelítették meg. Ké-sőbb, 1983-ben napvilágot látott a folytatás is (Fordulat a világháború történeté-ben és a nemzetközi munkásmozgalom – 1916–1917 március). Az ezt követő idő-szokról is maradtak fenn részanyagai. Egy nagyobb, összefüggő részt, a szovjetek kevéssé tárgyalt első összorosozsági kongresszusáról néhány éve egy pécsi kon-ferencia-kötetben publikált.

Nyugati kutatóútjain kapcsolatot teremtett és barátságot kötött a magyar emigráció olyan tekintélyes kutatóival és szerzőivel, mint Londonban a Luk-ács-tanítvány Mészáros István, Párizsban Fejtő Ferenc. Ausztriában Ernst Fi-scher, a filozófus-esztéta vette szárnyai alá öccsével, Walterrel.

Háta mögött a doktori védéssel és kiterjedt nemzetközi kapcsolataival érle-lődött meg benne a gondolat, hogy meg kellene indítani egy kiadványfolyamot, amely nemcsak hazai szerzők munkáit közli, hanem külföldiek kutatási eredmé-nyeit is becsatornázza a hazai történész életbe. Így született meg „A nemzetközi munkásmozgalom történetéből. Évkönyv” című sorozat terve, amely első ízben 1974-ben jelent meg, s azóta 41 kötete látott napvilágot. Jemnitznek nem volt könnyű helyzete, mivel kiderült: a kiadás anyagi feltételeit három intézmény-nek kell előteremtenie, amelyek közül az egyikkel, az MSZMP KB Párttörténe-ti Intézetével (a Munkásmozgalmi Intézet 1956 utáni jogutódával) enyhén szól-va nem volt felhőtlen a kapcsolata. Történt ugyanis, hogy 1957-ben, egy több-szerzős, 1956-ot értékelő kiadvány szerzőjeként a szerkesztők nem voltak elé-gedettek állásfoglalásával. Az akkoriban divatos „revizionista” jelzővel illették, és mivel nem volt hajlandó cikkén lényegesen változtatni, ezen a címen elbocsá-tották. Csak neves kollégái közbenjárására kapott állást a Nemzeti Múzeum munkásmozgalmi gyűjteményénél, majd 1958-tól kerülhetett az MTA Törté-nettudományi Intézetébe munkatársnak, Molnár Erik szárnyai alá, ahol az idők során főmunkatárssá, tudományos tanácsadóvá avanszált. A helyzet bo-nyolultságát tükrözi, hogy MSZMP-tagságát nem szüntették meg.

Visszatérve az *Évkönyvhöz*, Jemnitz édesgyermekéhez, ennek másik két ki-adó szerve közül az MSZMP Politikai Főiskolája történeti tanszékeivel fontos bá-zis volt. A Kossuth Könyvkiadó munkásmozgalmi szerkesztősége, Bassa Endré-

vel az élen ugyancsak támogatta a kezdeményezést, ő maga beszállt a szerkesztőbizottságba is. Ám az igazgatóság az első szám után, feltehetően anyagi megfontolásokkal, le akarta állítani a sorozatot, néhány évenként rendszertelenül megjelenő kiadvánnyá degradálta volna. Jemnitznek és a többi szerkesztőnek sok munkájába került, hogy egyéves bicsaklással (a következő kötet az 1975/76-os évszámot viselte) visszaálljon a nekik tetsző rend. Az is kissé furcsa volt, hogy ő, a kezdeményező, feltehetően az 1957-es közjáték késői következményeként nem lehetett a kiadvány főszerkesztője. Zsilák András, a Párttörténeti Intézet igazgató helyettese lett a szerkesztőbizottság elnöke (főszerkesztőt Jemnitz nem kívánt maga fölött látni). A kiadvány gerincét az „évfordulós” rovatok adták, a „tanulmányok” és az „évfordulók, események” elnevezésűek, amelyekben 25, 50, 75, 100 (stb.) évvel korábbi történésekről adott hírt. Az első évtizedben egymást követték azoknak a munkáskonferenciáknak a centenáriumi, amelyek az I. Internacionálé megszűnése után egy újabb nemzetközi szocialista szervezet előkészítésének lépcsőfokai voltak. Jemnitz jegyzőkönyvi mélységig mindegyiket végigzongorázta tanulmányaival. Kezdetül fontos volt az Életutak rovat, amelyről később levált az Elhunytak, illetve A munkásmozgalom és a szocializmus történetírói, majd A munkás- és szocialista sajtó történetéből című rovat. A kiadvány könyvismertetések, nemzetközi tudományos rendezvényekről szóló beszámolókat is közölt, és hírt adott a külföldön megjelent, profiljába vágó könyvekről. Az özönlő új jelenségek kezelésére utóbb a Háttér rovat is megjelent.

Szólni kell arról, hogyan lehetséges, hogy az Évkönyv nem vált kizárólag kommunista szerzők, sem kizárólag kommunista témájú közlemények fórumává. Ezt egyrészt a szerkesztők szemlélete, másrészt szakmai hozzáértése biztosította, bizonyos, a korban át nem hágható határokon belül. Később ezek a határok tágultak, úgy hogy 1983-ban (némi szovjet diplomáciai fejszöválás kíséretében, erre is odafigyeltek) megjelenhetett Grigorij Zinovjev életrajza. Az is furcsának tűnik a mából visszatekintve, hogyan maradhatott a figyelem középpontjában a II. Internacionálé, nem pedig csupán annak forradalmi álláspontra hajló baloldali áramlata. Jemnitz álláspontja világos volt. Alapvetően szociáldemokrata felfogásán belül kedvencei az Internacionálé baloldali áramlatának a vezetői voltak, az ausztrómarxisták, a hozzájuk kötődő magyar vezetők (Kunfi, még inkább Rónai Zoltán), későbbi korban a Szocialista Munkás Internacionálé munkásegység-párti vezetői, Otto Bauer, Jean Zyromski, no meg a mensevik Fjodor Dan, a Labour Party „balosai”. De foglalkozott az évkönyv a kommunista pártokból balfelé kivált csoportok politikájával, vezetőivel is, a korban szokásos „érdes” jelzők nélkül.

Részese volt Jemnitz egy másik, utóbb megszakadt kiadványsorozat kezdeményezésének is, amely azonban csak két évfolyamot ért meg. „A baloldal ma az európai tőkés országokban” című dokumentumkiadvány 1984–85-ben, illetve 1986–87-ben jelent meg, cikkeket, beszédeket, határozatokat, programokat adott közre a legújabb fejleményeket tükrözve, ezúttal az MSZMP KB Társadalomtudományi Intézetének, elsősorban az Évkönyv szerkesztő bizottságában is aktív Havas Péternek a bevonásával.

Szoros kapcsolatban állt Károlyi Mihályné Andrássy Katinkával és Karig Sárával, akik jóváhagyásával, többek közreműködésével létrehozták és működtették a Károlyi Mihály Társaságot. A hagyományossá vált, Parlament melletti október 31-i koszorúzás elképzelhetetlen volt Jemnitz nem ünnepi jellegű köszöntője nélkül.

Jemnitz a jelenkorban élt, nagyon jól ismerte a munkásság arculatának, szociológiai, kulturális, anyagi helyzetének jórészt maga kivívta, de részben a technikai fejlődés okozta változásait. Ám a munkásosztály eltűnéséről szóló nézeteket ostoba fecsegésnek tekintette. Írásaiban bemutatta, milyen eltérő összetételű, szervezetségű, tudatú társadalmi csoport volt ez már a 19., majd a 20. században is, térségenként is. Közben nagy figyelemmel kísérte, és regisztrálta-regisztráltatta mindazokat a mozgásokat, amelyek az új helyzeten belül a tőkés viszonyokon túlmutató jövő valamilyen csíráit vázolták föl. Szerzőinek a megválogatásában is enyhe túlsúlyt biztosított ezek prezentálójának, nagyobb aránytévésztés nélkül. Hangoztatta, hogy ma is minden korárból nagyobb tömeget alkot a világban a (jobb vagy rosszabb) bérért vagy annak nevezett alamizsnáért dolgozók sokszínű serege.

Társszervezője volt az MSZMP Politikai Főiskoláján a népfrontkorszak 50. évfordulóján 1985–1986-ban népes nemzetközi részvétellel lebonyolított konferenciasorozatnak. 1988-ban, szinte „kapuzárás” előtt sikerült tető alá hoznia a II. Internacionálé kongresszusi jegyzőkönyveit tartalmazó kötetet.

Az 1989–1990-es megrendítő változásokat, itthon és a világban, különösebb illúziók és meglepetés nélkül fogadta, a személyes színváltásokat ironikus mosollyal és csípős megjegyzésekkel nyugtázta. A külföldi társintézményekkel tartott intézményes kapcsolatai Európa keleti felén a rendszerváltással járó intézményi és szemléleti változások nyomán személyi kapcsolatokká szűkültek, de nem szűntek meg. A nyugati háttér további működését viszont biztosítani tudta. Tekintélyt vívott ki magának azzal, hogy többek segítségével sikerült töretlenül folytatni az Évkönyv kiadását. Ez nem volt egyszerű, mert a fenntartó „trojkából” a Politikai Főiskola megszűnt, a Kossuth Kiadó előkelő idegenként szüntette be közreműködését, a Párttörténeti Intézet pedig átalakult alapítványi jellegű Politikatörténeti Intézetté, bár továbbra is nyújtott technikai segítséget a kiadáshoz. Emellett Jemnitz segítségére sietett a Péchy Blanka hagyatékából fölépült Magyar Lajos Alapítvány, amely Székely Gábor révén átvette a kiadvány finanszírozásának terhét. Jemnitz és munkatársai kapcsolatai révén kisebb összegekkel hozzájárultak ehhez az ITH bécsi vezetői (egy elég terjedelmes idegen nyelvű melléklet beiktatása fejében), a Lukács György Alapítvány, a Károlyi Mihály Társaság, valamint a Vasas Szakszervezet.

Egyik kezdeményezője volt Rónai Zoltán külföldi folyóiratokban megjelent válogatott írásai megjelentetésének. Ebből, 1994-ben, az Osztrák-Magyar Történeti Vegyesbizottság kiadásában az I. kötet jelent meg. (A további három, nyomdakész kötet egyelőre jobb időkre vár.)

Föllépett azokon a szimpóziumokon, amelyeket a Kádár János és Fred Sinnowatz osztrák kancellár találkozóján alapított, néhány év múlva feledésbe

merült osztrák-magyar munkásmozgalom-történeti vegyesbizottság szervezett hol Bécsben, hol Budapesten.

1995-re, a francia népfront 60. évfordulójára az ő kezdeményezésére készült el „A Népfront Franciaországban 1934–1938. Tanulmányok – Visszaemlékezések – Dokumentumok” című, az egykori események sokszínű ábrázolásával kirukkoló terjedelmes kötet.

Igyekezett lépést tartani a fölbomlott keleti blokk államaiban zajló, a munkásságot és a baloldal szervezeteit fölkavaró folyamatokkal. A posztszovjet orosz bányasztrájkok, az orosz szociális helyzetet fölkavaró re-peresztrojka, az NDK lebontását kísérő folyamatok éppúgy fölkeltették az érdeklődését, mint az általa korábban történetileg kutatott és földolgozott május elsejék aktuális helyzete. (Ennek társszerzőkkel 1990-ben nemzetközi kitekintésű és közreműködésű füzetet szentelt: „Tények és értékek a 100. május elsején” címmel.)

Továbbra is szerepet játszott újabb nemzetközi konferenciák szervezésében, amelyek vitákban elemezték a történelem fordulóit. 1997-ben aktív közreműködésével került sor „A demokratikus és szociális megújulás. Tervek és valóság 1942–1945” című konferenciára, amely többnyelvű kötetként látott napvilágot, majd ennek folytatásaként zajlott le „A baloldal előretörése és annak problémái 1945–1948” címet viselő szintén többnyelvű konferencia (2001).

Alkotó tevékenységébe élete utolsó, hosszú szakaszában mind komolyabban szólt bele romló egészségi állapota. Először az 1980-as években, egy amerikai szereplése alkalmával tapasztalta, hogy szürkületben már rosszul tájékozódik. Később problémái súlyosbodtak; az ismételt beavatkozások csak csekély, ideiglenes javulást eredményeztek. Öreg írógépén kopogta le írásait: a számítógéppel való ismerkedést elhárította. Végül teljesen elveszítette a látását. Utolsó évtizedének a nagyobb részében már vakon dolgozott, bár változatlan intenzitással, hozzáértő segéderőket igénybe véve. Most derült ki, mekkora ismeretanyagot vésett az idők során emlékezetébe. Korlátozottabban, de nem mondott le külföldi utazásairól sem. Igaz: fenyegető jel volt, hogy az ITH egy linzi konferenciáján szívroham következtében kórházba kellett szállítani, de ezt is túlélte. Miközben a közélet bizonyos fórumairól egészségügyi és politikai okokból részben kiszorult, a maga birodalmában hatását még szélesíteni is tudta. Fontosnak tartotta, hogy külföldi kollégáinak a munkáit a hazai történész közvélemény is megismerje. A Klió hasábjain az ezredfordulótól napjainkig 27 recenziója jelent meg, közülük féltucat már akkor, amikor nem vagy alig látott. Utat talált más publikációs felületekhez; élete utolsó éveiben féltucat közleménnyel jelentkezett az Ezredvég folyóirat hasábjain, amely vállalta a főáram folyóiratainál elhárításba, halogatásba ütköző közleményeit. Itt közölt részleteket apja, Jemnitz Sándor kiadatlan naplójából. Szemlélte Dalos György kritikus Gorbacsov-portrékönyvét. Vitába szállt Hahner Péternek a Párisi Kommünt deheroi-záló stílusban ábrázoló könyvrészletével. Az Évkönyv számára még erősebben aktivizált olyan, őt jól ismerő alkotókat, mint Eric Hobsbawm, Tony Benn, a brit Kate Hudson, az olasz Aldo Agosti, Andrea Panaccione és Emilio Gianni, Mészáros István, a párizsi Claudie Weill, a Bécsben dolgozó dán Gerd Callesen, az orosz Nyikolaj Buharin, Inessza Jazsborovszkaja, Vjacseszlav Kolomijec és

Robert Jevzerov, a japán Narihiko Ito, a Nemzetközi Rosa Luxemburg Társaság elnöke, a brit Steve Parsons, John Schwartzmantel, a német Willy Buschak, Günther Benser és mások, akik elküldték neki újabb, nem egyszer közvetlenül az Évkönyv számára, az ő megrendelésére készített írásaikat. Ő maga megalkotott egy különös új, rendhagyó „műfajt”: segítőkivel megszervezte több angol, francia, belga és orosz rádióállomás „lehallgatását”, amelyeknek mozgalmi információkat tartalmazó adásait az Évkönyv hasábjain emlékezetből szemlélte, ismét irányzatközi alapon: persze kissé „balra döntve” a szemelvények tengelyét.

A halálos végkimenetelű házi baleset is munka közben érte. Ezúttal a gyors sebészi beavatkozás sem segített; július 20-án elhunyt. Családjához és munkatársaihoz részvéttáviratok sokasága érkezett a világ minden tájáról. Mondják rá, hogy munkamániás volt. Ez egyoldalú minősítés. Amíg tudott, uszodába járt. Szerette a klasszikus zenét, külföldre érkezve az első útja a múzeumokba vezetett. Végig elkísértette magát az őt érdeklő vitákra, ahol szinte soha nem maradt néma. Azt is mondták, hogy nehéz természete volt. Ha ezen azt értik, hogy elvi kérdésekben igen alacsony volt a kompromisszum-készsége, és a közéletet érintő emberi gyengeségekkel szemben kérlelhetetlen maradt, talán igazuk van. Szavait nem mindig válogatta meg, sokszor nyersen fogalmazott. Ám az is igaz, hogy nem ő táncolt a politikatörténet és a történetpolitika koordináta-tengelye körül, az helyeződött át szeszélyesen tőle hol jobbra, hol balra. Többek között ezért is hiányozni fog a magyar történész-életből. Csak remélhető, hogy hátrahagyott óriási irat- és könyvanyaga méltó módon hasznosul.

Harsányi Iván

CONTENTS

THE HUNGARIAN HOLOCAUST AFTER SEVENTY YEARS – *Ignác Romsics*: From the Numerus Clausus to the Holocaust – *Judit Molnár*: From Limiting the Free Movement of the Jews to their Unlimited Deportation – *László Karsai*: Information on the Holocaust in the Hungarian Press, 1941–1944 – *Tibor Frank*: Unspeakable Words: the Memory of the Holocaust – STUDIES – *Ágnes Tóth*: Education for Ethnic Minorities in Hungary in the Second Half of the 1950s – *Iván Zoltán Dénes*: Master Narratives – *Gábor Sz. Nagy*: Press Policy in Hungary during the Coalition Period (October 1944 to the Middle of 1948) – *Róbert Takács*: Dilemmas of Openness and Isolation – Cultural Contacts with Foreign Lands and the West – ATELIER – *Andrej Toth*: Political Parties of the Hungarian Minority in Czechoslovakia and the Presidential Election of 1935 – HISTORICAL LITERATURE – CHRONICLE

Kiadó: Magyar Történelmi Társulat
1014 Budapest, I. Úri u. 53.
Nyomdai előkészítés: Paulus-Publishing Bt.
1028 Budapest, Községház utca 37.
Nyomás, kötészet: Krónikás Bt. Biatorbágy
F.v.: Horváthné Nagy Erzsébet
HU ISSN 0039-8098

Következő számunk tartalmából

- Ormos Mária:* Kemény Simon. Dicsőítették, elárulták, meggyilkolták, rágalmazták, elfelejtették
Bak Borbála: Praeceptor Hungariae – Magyarország tanítója. Unger Mátyás (Lébény, 1921. január 30. – Helsinki, 1985. november 5.)
Csatári Bence: A párt és a tömegkultúra: az MSZMP irányító szerepe a Magyar Rádió könnyűzenei műsorpolitikájában
Hantos-Varga Márta: Az ideológiai ellenfél és a politikai ellenség elkülönítésének problémái. Sajtóvita a baloldallal való együttműködés lehetőségeiről 1943 tavaszán

E számunk munkatársai

Berta János PhD-hallgató (Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar) – *Dénes Iván Zoltán* az MTA doktora, független kutató, tutor (Budapest) – *Dévavári Zoltán* PhD, egyetemi docens (Újvidéki Egyetem, Szerbia) – *Fiziker Róbert* PhD, levéltáros-történész (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest) – *Frank Tibor* akadémiai I. tag, egyetemi tanár, intézetigazgató (Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest) – *Hamerli Petra* (Magyarszék) – *Harsányi Iván* kandidátus, professor emeritus (Pécsi Tudományegyetem) – *Karsai László* az MTA doktora, egyetemi tanár (Szegedi Egyetem) – *Molnár Judit* PhD, habil. egyetemi docens (Szegedi Egyetem) – *Ormos Mária* akadémikus, professor emerita (Pécsi Tudományegyetem) – *Paksa Rudolf* PhD, tudományos segédmunkatárs (MTA BTK, Történettudományi Intézet, Budapest) – *Pihurik Judit* PhD, egyetemi adjunktus (Szegedi Egyetem) – *Romsics Ignác* akadémikus, egyetemi tanár (Eszterházy Károly Főiskola, Eger) – *Süli Attila* PhD, tudományos kutató (Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, Budapest) – *Sz. Nagy Gábor* PhD-hallgató, főosztályvezető-helyettes (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Budapest) – *Takács Róbert* PhD, tudományos munkatárs (Politikatörténeti Intézet, Budapest) – *Tóth Ágnes* kandidátus, tudományos főmunkatárs (MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Kisebbségkutató Intézet, Budapest) – *Toth Andrej* egyetemi tanár (Sziléziai Egyetem, Opava, Politikatudományi Kar, Csehország)

Számunk szerzői hozzájárulnak ahhoz, hogy a Századok szerkesztősége írásaikat — külön díjazás nélkül — DVD-n és a folyóirat internetes adatbázisában megjelentesse

